

Konferencijski zbornik

Drugi međunarodni specijalizirani znanstveni skup

Rano učenje hrvatskoga jezika 2

Conference proceeding of

The Second International Special Focus Symposium on the
Early Learning of the Croatian Language

Konferencijski zbornik
Drugi međunarodni specijalizirani znanstveni skup
Rano učenje hrvatskoga jezika 2

IZDAVAČI/PUBLISHERS

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
ECNSI – Europski centar za sustavna i napredna istraživanja, Zagreb

ZA NAKLADNIKA

Dr. sc. Vladimir Šimović

UREDNICI

Dr. sc. Dunja Pavličević-Franić
Dr. sc. Ante Bežen

UREDNIČKI ODBOR

Dr. sc. Vladimir Šimović
Dr. sc. Dunja Pavličević-Franić
Dr. sc. Ante Bežen
Dr. sc. Milica Gačić
Dr. sc. Dubravka Težak
Dr. sc. Marjanca Pergar Kuščer

TAJNICA

Jelena Vignjević, prof.

PRIJEVOD NA ENGLJSKI JEZIK

Marija Andraka, prof.

JEZIČNA OBRADA

Jelena Vignjević, prof.

NASLOVNICA

Prof. Vladimir Kuharić

TISAK

Producent d.o.o., Zagreb, Croatia

NAKLADA

200 primjeraka

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 720870

ISBN 978-953-7210-18-2 (Učiteljski fakultet)

KONFERENCIJSKI ZBORNİK
Drugi međunarodni specijalizirani znanstveni skup

Rano učenje hrvatskoga jezika 2

13. – 14. studenoga 2008. Zadar, Hrvatska

Učiteljski fakultet
Sveučilište u Zagrebu
2008.

KONFERENCIJSKI ZBORNİK
Drugi međunarodni specijalizirani znanstveni skup

Rano učenje hrvatskoga jezika 2

13. – 14. studenoga 2008. Zadar, Hrvatska

Učiteljski fakultet
Sveučilište u Zagrebu
2008.

RECENZENTI IZ HRVATSKE

- Dr. sc. Ante Bežen, redoviti profesor, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Dr. sc. Đuro Blažeka, docent, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Podružnica u Čakovcu
- Dr. sc. Milica Gačić, redovita profesorica, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Dr. sc. Iva Grujić, profesorica visoke škole, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Dr. sc. Stjepan Hranjec, redoviti profesor, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Podružnica u Čakovcu
- Marijan Jakubin, redoviti profesor, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Dr. sc. Berislav Majhut, docent, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Podružnica u Petrinji
- Dr. sc. Milan Matijević, redoviti profesor, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Krešimir Mikić, profesor visoke škole, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Dr. sc. Jadranka Nemeth-Jajić, Odsjek za učiteljski sudij Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu
- Dr. sc. Dunja Pavličević-Franić, redovita profesorica, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Dr. sc. Majda Rijavec, redovita profesorica, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Dr. sc. Ante Selak, viši predavač, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Dr. sc. Dubravka Težak redovita profesorica, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Dr. sc. Damir Velički, viši predavač, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Dr. sc. Vladimira Velički, profesorica visoke škole, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Dr. sc. Karol Visinko, redovita profesorica, Odsjek za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Rijeci
- Dr. sc. Irena Vodopija, izvanredna profesorica, Učiteljski fakultet u Osijeku
- Dr. sc. Diana Zalar, docentica, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

INOZEMNI RECENZENTI

- Mr. sc. Muhamed Arnaut, Pedagoški fakultet u Zenici, Bosna i Hercegovina
- Dr. sc. Marja Bešter Turk Pedagoški fakultet Sveučilišta u Ljubljani, Slovenija
- Dr. sc. Milena Mileva Blažić, izvanredna profesorica, Pedagoški fakultet Sveučilišta u Ljubljani, Slovenija
- Dr. sc. Rizo Džafić, Pedagoški fakultet u Bihaću, Bosna i Hercegovina
- Dr. sc. Dragica Haramija, izvanredna profesorica, Pedagoški fakultet Sveučilišta u Mariboru, Slovenija
- Dr. sc. Edvard Majaron, redoviti profesor, Pedagoški fakultet Sveučilišta u Ljubljani, Slovenija
- Dr. sc. Biljana Malenko, Pedagoški fakultet Sv. Kliment Ohridski u Skopju, Makedonija
- Dr. sc. Marjanca Pergar Kuščer, docentica Pedagoški fakultet Sveučilišta u Ljubljani, Slovenija
- Dr. sc. Blagica Petkovska, redovita profesorica, Pedagoški fakultet Sv. Kliment Ohridski u Skopju, Makedonija
- Mag. Nataša Potočnik, asistentica, Pedagoški fakultet Sveučilišta u Ljubljani, Slovenija
- Dr. sc. Vesna Požgaj Hadži, izvanredna profesorica, Filozofski fakultet Sveučilišta u Ljubljani, Slovenija
- Dr. sc. Janja Prodan, docentica, Sveučilište u Pečuhu, Mađarska
- Dr. sc. Erika Racz, Obrazovni centar Nikola Zrinski, Murakerestur, Mađarska
- Dr. sc. Igor Saksida, izvanredni profesor, Pedagoški fakultet Sveučilišta u Ljubljani, Slovenija
- Dr. sc. Mito Spasevski, Pedagoški fakultet Sv. Kliment Ohridski u Skopju, Makedonija

SADRŽAJ

IZVORNI ZNANSTVENI RADOVI

Ante Bežen	11
Rano učenje i poučavanje (hrvatskoga) jezika – posebno znanstveno područje	
Ante Bežen, Bogdanka Conjar	23
Struktura po vrstama riječi u pisanim sastavcima učenika prvog razreda osnovnih škola u Karlovcu	
Đuro Blažeka	35
O primjeni razlikovne gramatike u nastavi Hrvatskoga jezika	
Vesna Budinski	47
Jezične kompetencije učenika prvog razreda u pisanome jeziku: upotreba priloga, prijedloga, veznika, uzvika i čestica	
Stjepan Hranjec, Andrijana Kos-Lajtman	61
Zavičajno-etnomentalistna funkcija interferencije hrvatske usmene i dječje književnosti – prilog strategiji očuvanja identiteta hrvatskoga jezika u osnovnoškolskim čitankama	
Vladimir Kuharić	79
Jezično-likovni standardi u početnom čitanju i pisanju hrvatskoga jezika	
Ivana Lauš, Smiljana Narančić Kovač	99
Razumijevanje priče i diskursa u narativnoj slikovnici na engleskom kao stranom jeziku	
Sanja Lovrić	114
Utjecaj medija u dječjim romanima Mate Lovraka tridesetih godina 20. st.	
Berislav Majhut	131
Čudnovate nezgode Šegrta Hlapića: povijest recepcije	
Patricia Marušić	150
Društvene konvencije kao elementi interpretacije dječje književnosti	
Dunja Pavličević-Franić, Katarina Aladrović	165
Psiholingvističke i humanističke odrednice u nastavi hrvatskoga jezika	
Dunja Pavličević-Franić, Tamara Gazdić-Alerić, Tatjana Pešić-Ilijaš	187
Utjecaj kognitivnog razvoja na jezičnu kompetenciju učenika	
Sanja Polak	202
Izvannastavno čitanje priča i učenička recepcija kao poticaj za razvoj čitanja	

Vesna Požgaj Hadži	224
Jezične djelatnosti u ranome učenju materinskoga jezika (komparativni pristup: slovenski i hrvatski)	
Dubravka Težak, Marina Gabelica	244
Evaluacija uspjeha pri obradi lektirnih djela u mlađim razredima osnovne škole	
Tamara Turza-Bogdan, Vesna Ciglar	261
Leksičko-semantičke kompetencije učenika za stvaranje sinonimskih nizova u prvom razredu	
Irena Vodopija, Lidija Bakota	274
Sadržajne i jezične odlike samoopisa dvojezične djece	
Sanja Vrcić-Mataija	292
Slika djetinjstva u dječjem romanu	
Diana Zalar	309
Kućni duhovi u hrvatskoj dječjoj knjizi – bogato nijansiran, duhovito profiliran opus	
 PREGLEDNI RADOVI	
Katarina Aladrović, Blaženka Šimović	321
Slobodne aktivnosti u ranome učenju hrvatskoga jezika i književnosti u osnovnoj školi	
Dunja Brozović Rončević, Lana Hudeček, Milica Mihaljević	341
Odstupanje od leksikografskih načela u Prvome školskom rječniku	
Vlasta Erdeljac, Jana Willer-Gold	353
Eksplicitno i implicitno u učenju jezika: lingvistička perspektiva	
Vesna Grahovac-Pražić	368
Početnica kao čimbenik postignuća u čitanju i pisanju	
Martina Kolar Billege	382
Kvantitativni pokazatelji postignuća u čitanju i pisanju na kraju prvoga razreda	
Jadranka Nemeth-Jajić	400
Učenička postignuća u početnome pisanju i čitanju na kraju prvoga razreda osnovne škole	
Ante Selak	415
Jat između dogme i utopije	

PRETHODNA PRIOPĆENJA

Ante Bežen, Martina Kolar Billege	436
Zastupljenost pisanih i tiskanih slova u rukopisnim tekstovima učenika osnovne škole	
Ružica Jemeršić	450
Projekt vanjskog vrjednovanja obrazovnih postignuća učenika 4. razreda osnovne škole u školskoj godini 2007./2008.	
Siniša Reberski	469
Slovni standardi u početnicama	
Maja Verdonik	486
Film u ranom učenju hrvatskoga jezika	
Ester Vidović	494
Učenje engleskog jezika u ranoj dobi pomoću pjesmica	
Ivica Vigato	504
Komunikacijsko-funkcionalni pristup glagoljskom pismu i zavičajnim glagoljskim spomenicima u osnovnoškolskoj nastavi	
Teodora Vigato	512
Dramski odgoj i učenje govora	
Jelena Vignjević, Sonja Pojer	529
Razvoj predpisačkih vještina u predškolskoj dobi metodom Plesa pisanja	

STRUČNI RADOVI

Marja Bešter Turk	547
Pravilnost i primjerenost tekstova u nastavnom gradivu za nastavu jezika iz predmeta Slovenski jezik u osnovnoj školi u Republici Sloveniji	
Blagica Petkovska	564
Nastava književnosti i suvremene metode i tehnike čitanja i pisanja u nižim razredima osnovne škole	
Emilija Reljac-Fajs, Maja Verdonik	577
Poticanje razvoja predčitačkih vještina u djece predškolske dobi	
Mito Spasevski	591
Modeli bilingvalnog obrazovanja djece predškolskog uzrasta u Republici Makedoniji	
Sudionici znanstvenoga skupa	598

ZASTUPLJENOST PISANIH I TISKANIH SLOVA U RUKOPISNIM TEKSTOVIMA UČENIKA OSNOVNE ŠKOLE

Ante Bežen i Martina Kolar Billege

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Sažetak – U radu se iznose rezultati istraživanja o zastupljenosti uporabe pisanih i tiskanih slova u rukopisnim tekstovima učenika osnovnih škola u Hrvatskoj. Istraživanje je provedeno u okviru znanstvenog projekta *Jezično-likovni standardi u početnom čitanju i pisanju na hrvatskom jeziku* što se provodi na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Istraživanje je pokazalo značajno češću uporabu tiskanih slova kod učenika osmih razreda osnovne škole u odnosu na učenike četvrtih razreda osnovne škole u istoj školskoj godini temeljem čega se može postaviti teza o postupnom gubljenju pisanih slova iz rukopisne uporabe i sve većoj uporabi tiskanih slova. Iz toga proizlaze i brojna kulturološko-civilizacijska, prosvjetno-organizacijska, metodička i druga pitanja o kojima se u članku govori samo u naznakama.

Ključne riječi: *pisana slova, tiskana slova, rukopis učenika*

1. Uvod

Hrvatsko se latiničko pismo danas sastoji od četiri inačice slova: velikih tiskanih, malih tiskanih, velikih pisanih i malih pisanih. U pravilu tiskana se slova rabe u tiskanim tekstovima, a iznimno u rukopisu. Rukopisna slova su u pravilu pisana. Na tim osnovama utemeljena je i nastava početnog čitanja i pisanja u prvom razredu osnovne škole. Posljednjih desetljeća, međutim, zamijećen je proces sve češće uporabe tiskanih slova u rukopisu učenika i odraslih.

U projektu *Jezično-likovni standardi u početnom čitanju i pisanju na hrvatskom jeziku*, što se provodi na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu, jedan od istraživačkih zadataka jest i utvrditi odnos uporabe pisanih i tiskanih slova kod učenika 4. i 8. razreda osnovne škole u situacijama u kojima se očekuje da će pisati

pisanim slovima (školske bilježnice i zadaćnice). Istraživanje je provedeno na reprezentativnom uzorku učenika u Hrvatskoj u suradnji s učiteljima razredne nastave i predmetne nastave hrvatskoga jezika. Pregledane su bilježnice hrvatskoga jezika, vjeronauka, prirode i društva i povijesti na kraju školske godine 2007./2008.

2. Metodologija istraživanja

2.1. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja bio je ustanoviti u kojem omjeru učenici¹ rabe pisana i tiskana slova u pisanju u 4. i 8. razredu osnovne škole.

2.2. Problem istraživanja

1. Utvrditi u kojem omjeru učenici četvrtih razreda rabe pisana slova, mala i velika tiskana slova te samo velika tiskana slova u bilježnicama iz Hrvatskog jezika, Vjeronauka te Prirode i društva.

2. Utvrditi u kojem omjeru učenici osmih razreda rabe pisana slova, mala i velika tiskana slova te samo velika tiskana slova u bilježnicama iz Hrvatskog jezika, zadaćnicama iz Hrvatskog jezika i bilježnicama iz Povijesti.

3. Utvrditi postoji li statistički značajna razlika u uporabi pisanih/malih i velikih tiskanih/samo velikih tiskanih slova kod učenika četvrtih i osmih razreda osnovne škole.

Dodatni problemi:

1.1. Postoji li statistički značajna razlika u uporabi pisanih/velikih i malih tiskanih/samo velikih tiskanih slova između dječaka i djevojčica u 4. razredu.

1.2. Postoji li statistički značajna razlika u uporabi pisanih/velikih i malih tiskanih/samo velikih tiskanih slova po nastavnim predmetima u 4. razredu.

2.1. Postoji li statistički značajna razlika u uporabi pisanih/velikih i malih tiskanih/samo velikih tiskanih slova između dječaka i djevojčica u 8. razredu.

2.2. Postoji li statistički značajna razlika u uporabi pisanih/velikih i malih tiskanih/samo velikih tiskanih slova po nastavnim predmetima u 8. razredu. (U 8. razredu analiziraju se bilježnice iz Hrvatskog jezika i Povijesti, a iz istraživanja se isključuju zadaćnice iz Hrvatskog jezika jer se pretpostavlja da se učenicima sugerira način pisanja u tim bilježnicama.)

1 Učenicima se ovdje smatraju učenice i učenici bez obzira na spol. Kad je spol potrebno naglasiti, rabe se riječi dječaci i djevojčice.

2.3. Hipoteza

U 4. razredu učenici pišu pisanim slovima statistički značajno veću količinu teksta nego učenici u 8. razredu. Što su razredi viši, više učenika rabi tiskana slova u rukopisu.

2.4. Uzorak

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku. U istraživanju su sudjevali učenici 9 četvrtih razrednih odjela zagrebačkih osnovnih škola (ukupno 179 učenika četvrtih razreda, od toga 89 dječaka i 90 djevojčica) i učenici 14 osmih razrednih odjela osnovnih škola iz različitih dijelova Republike Hrvatske (ukupno 315 učenika osmih razreda, od toga 152 dječaka i 163 djevojčica). Iz uzorka su izostavljeni učenici za koje su podatci bili nepotpuni.

Osnovne škole u kojima je provedeno istraživanje u četvrtim razredima:

OŠ Kustošija, Zagreb (učiteljica Ana Debanić, dva razreda)

OŠ Tina Ujevića, Zagreb (učiteljica Katarina Franjčec)

OŠ Dragutina Domjanića, Zagreb (učiteljica Karmen Hlad)

OŠ Petra Zrinskog, Zagreb (učiteljica Ružica Martinko)

OŠ Brestje, Sesvete (učiteljica Katarina Pašalić)

OŠ Trnsko, Zagreb (učitelj Igor Rukljač)

OŠ Kustošija, Zagreb (učiteljica Vesna Tolić)

OŠ Jure Kaštelana, Zagreb (učiteljica Marijana Vrančić)

Osnovne škole u kojima je provedeno istraživanje u osmim razredima:

OŠ Malešnica, Zagreb (učiteljica hrvatskoga jezika Sanja Bosak)

OŠ Vugrovec – Kašina, Kašina (učiteljica hrvatskoga jezika Nataša Cesarec-Zovko)

OŠ "Eugen Kumičić", Rijeka (učiteljica hrvatskoga jezika Vesna Grginović-Karajić)

OŠ Stjepana Ivičevića, Makarska (učiteljica hrvatskoga jezika Jagoda Jeleć)

OŠ Mate Lovraka, Županja (učiteljica hrvatskoga jezika Radojka Matić)

OŠ Vežica, Rijeka (učiteljica hrvatskoga jezika Biserka Petrović)

OŠ M. A. Reljkovića, Cerna (učiteljica hrvatskoga jezika Verica Špehar-Vratarić)

OŠ Eugena Kumičića, Velika Gorica (učiteljica hrvatskoga jezika Jasminka Tih-Stepanić)

OŠ Dobriše Cesarića, Osijek (učiteljica hrvatskoga jezika Biserka Vajlandić)

OŠ Špansko Oranice, Zagreb (učiteljica hrvatskoga jezika Dijana Vranješ)

OŠ Trpinja, Trpinja (učiteljica hrvatskoga jezika Vesna Vujić)

2.5. Varijable

Zavisne varijable: pisanje pisanim/malim i velikim tiskanim/samo velikim tiskanim slovima.

Nezavisne varijable: nastavni predmeti (Hrvatski jezik, Vjeronauk, Priroda i društvo, Povijest), spol i razred.

2.6. Način provođenja istraživanja

Istraživanje su na kraju nastavne godine 2007./2008. u školama proveli učitelji² koji predaju u četvrtim razredima i učitelji hrvatskog jezika koji predaju Hrvatski jezik u osmim razredima uključenima u istraživanje.

Učitelji su prikupili zadnje bilježnice u koje učenici pišu u četvrtom razredu i ustanovili sljedeće:

- a) ukupan broj popunjenih stranica,
- b) broj stranica pisanih pisanim slovima,
- c) broj stranica pisanih velikim i malim tiskanim slovima i
- d) broj stranica pisanih samo velikim tiskanim slovima,

i to u bilježnicama iz Hrvatskog jezika, Vjeronauka i Prirode i društva.

Učitelji hrvatskoga jezika prikupili su zadnje bilježnice u koje učenici pišu u osmom razredu i ustanovili sljedeće:

- a) ukupan broj popunjenih stranica,
- b) broj stranica pisanih pisanim slovima,
- c) broj stranica pisanih velikim i malim tiskanim slovima i
- d) broj stranica pisanih samo velikim tiskanim slovima,

i to u bilježnicama iz Hrvatskog jezika, zadaćnicama iz Hrvatskog jezika i bilježnicama iz Povijesti.

2.7. Metode istraživanja i statističke obrade podataka

Podatci su prikupljeni analizom učeničkih bilježnica. Rezultati za 1. i 2. problem izraženi su u postocima. Značajnost razlike u dodatnim problemima 1.1. i 2.1. testirana je t-testom, a rezultati za dodatne probleme 1.2. i 2.2. dobiveni su složenom zavisnom analizom varijance. Za 3. problem značajnost razlike je testirana t-testom.

2 Učiteljima se smatraju učiteljice i učitelji četvrtih razreda, a učiteljima hrvatskog jezika profesorice i profesori hrvatskog jezika koji predaju Hrvatski jezik u osmim razredima osnovnih škola u kojima je provedeno istraživanje.

3. Rezultati i interpretacija rezultata

Problem 1: 4. razred osnovne škole

Istraživanjem je utvrđen omjer u kojem učenici 4. razreda osnovne škole rabe pisana / velika i mala tiskana / samo velika tiskana slova. Broj stranica bilježnica pisanih pisanim / velikim i malim tiskanim/samo velikim tiskanim slovima prikazan je u tablici 1, a omjer izražen u postotcima prikazan je u tablici 2.

Tablica 1

Spol (N)	Bilježnice iz Hrvatskog jezika				Bilježnice iz Vjeronauka				Bilježnice iz Prirode i društva			
	Ukupan broj stranica	Pisana slova	Velika i mala tiskana slova	Samo velika tiskana slova	Ukupan broj stranica	Pisana slova	Velika i mala tiskana slova	Samo velika tiskana slova	Ukupan broj stranica	Pisana slova	Velika i mala tiskana slova	Samo velika tiskana slova
M 89	4095	3437	570	88	2767	1696	725	446	3719	2964	545	200
Ž 90	3987	3322	545	127	2910	1493	985	432	4461	3343	820	298
M+Ž 179	8082	6759	1115	215	5677	3189	1710	878	8180	6307	1365	498

Tablica 2

Spol (N)	Bilježnice iz Hrvatskog jezika			Bilježnice iz Vjeronauka			Bilježnice iz Prirode i društva		
	Pisana slova (%)	Velika i mala tiskana slova (%)	Samo velika tiskana slova (%)	Pisana slova (%)	Velika i mala tiskana slova (%)	Samo velika tiskana slova (%)	Pisana slova (%)	Velika i mala tiskana slova (%)	Samo velika tiskana slova (%)
M (89)	83,9	13,9	2,2	61,3	26,2	16,1	79,7	14,7	5,4
Ž (90)	83,3	13,7	3,2	51,3	33,8	14,9	75	18,4	6,7
M+Ž (179)	83,6	13,8	2,7	56,2	30,1	15,5	77,1	16,7	6,1

Iz tablica 1 i 2 može se zaključiti da učenici 4. razreda osnovne škole pretežno pišu pisanim slovima, ali da se javlja i pisanje velikim i malim tiskanim, odnosno samo velikim tiskanim slovima. U bilježnicama iz Hrvatskog jezika i Prirode i društva postotak stranica pisanih pisanim slovima veći je od postotka stranica pisanih pisanim slovima u bilježnicama iz Vjeronauka. U bilježnicama

iz Hrvatskog jezika pisanim je slovima pisano 83,6% teksta (6759 od ukupno 8082 stranice), u bilježnicama iz Prirode i društva 77,1% teksta (6307 od ukupno 8180 stranica), a u bilježnicama iz Vjeronauka 56,2% ukupno napisanog teksta (3189 od ukupno 5677 stranica). Pretpostavlja se da je u tome utjecaj učitelja razredne nastave značajan jer Vjeronauk predaju vjeroučitelji, koji manje vode brigu o slovopisu.

Problem 1.1.: Razlike po spolu

U tablici 3 prikazan je odnos uporabe pojedinih kategorija slova iz ovog istraživanja po spolu učenika.

Tablica 3

Spol	Pisana slova	Velika i mala tiskana slova	Samo velika tiskana slova
M	76,5 %	17,4 %	6,9 %
Ž	71,8 %	20,7 %	7,6 %
	Nema statistički značajne razlike $t = 0,72; p > 0,05$	Nema statistički značajne razlike $t = 0,56; p > 0,05$	Nema statistički značajne razlike $t = 0,18; p > 0,05$

Iz rezultata prikazanih u tablici 3 utvrđeno je da ne postoji statistički značajna razlika u uporabi pisanih/velikih i malih tiskanih/samo velikih tiskanih slova između dječaka i djevojčica u 4. razredu. Dječaci pišu pisanim slovima 76,6% teksta, a djevojčice 71,8% teksta ($t = 0,72$; $p > 0,05$). Dječaci su velikim i malim tiskanim slovima napisali 17,4% teksta, a djevojčice 20,7% ($t = 0,56$; $p > 0,05$). Velikim tiskanim slovima napisano je najmanje teksta. Kod dječaka je to 6,9%, a kod djevojčica 7,6% ukupno napisanog teksta. Statistički značajne razlike ni u ovim podacima nema ($t = 0,18$; $p > 0,05$).

Problem 1.2.: Razlike po nastavnim predmetima

Da bi se utvrdilo postoji li statistički značajna razlika u uporabi vrste slova (pisana, velika i mala tiskana i samo velika tiskana) u tri nastavna predmeta, provedena je složena zavisna analiza varijance s ciljem provjere interakcije vrste slova i nastavnih predmeta na količinu popunjenih stranica. Dobiveni F omjer pokazuje da je interakcija značajna ($F = 40,86$; $p < 0,01$; $df = 4$). Da bi se ustanovilo među kojim su grupama razlike značajne, provedeno je 9 t-testova za zavisne uzorke.

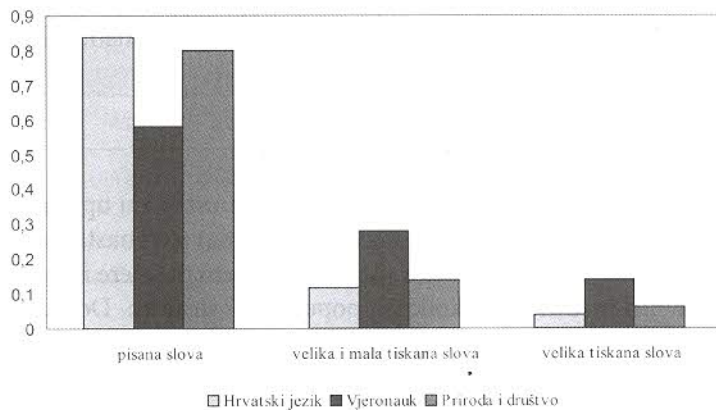
Rezultati prikazani u tablici 4 pokazali su u kojim grupama postoji značajna razlika:

Tablica 4

Za pisana slova:	
Hrvatski jezik i Vjeronauk	$t = 9,5; df = 178; p < 0,01$
Hrvatski jezik i Priroda i društvo	$t = 3,26; df = 178; p < 0,01$
Vjeronauk i Priroda i društvo	$t = 8,1; df = 178; p < 0,01$
Za velika i mala tiskana slova	
Hrvatski jezik i Vjeronauk	$t = 6,3; df = 178; p < 0,01$
Hrvatski jezik i Priroda i društvo	nema značajne razlike; $t = 1,5; df = 178$
Vjeronauk i Priroda i društvo	$t = 5,8; df = 178; p < 0,01$
Za velika tiskana slova	
Hrvatski jezik i Vjeronauk	$t = 4,1; df = 178; p < 0,01$
Hrvatski jezik i Priroda i društvo	$t = 3,5; df = 178; p < 0,01$
Vjeronauk i Priroda i društvo	$t = 3,0; df = 178; p < 0,01$

Na grafikonu 1 prikazana je interakcija vrste slova i predmeta na zavisnu varijablu (popunjene stranice), a u tablici 5 prosječne proporcije.

Graf 1 Interakcija vrste slova i nastavnih predmeta na zavisnu varijablu (popunjene stranice)

Grafikon 1

Tablica 5

	Hrvatski jezik	Vjeronauk	Priroda i društvo
Pisana slova	0.84	0.58	0.80
Velika i mala tiskana slova	0.12	0.28	0.14
Velika tiskana slova	0.04	0.14	0.06

Iz rezultata prikazanih u tablicama 4 i 5 te grafikonu 1 može se zaključiti da statistički značajna razlika postoji u svim skupinama, osim u uporabi malih i velikih tiskanih slova u Hrvatskom jeziku i Prirodi i društvu, tj. da učenici u statistički značajno različitom omjeru rabe pisana slova u Hrvatskom jeziku (0,84), Vjeronauku (0,58) i Prirodi i društvu (0,80), u statistički značajno različitom omjeru rabe velika tiskana slova u Hrvatskom jeziku (0,04), Vjeronauku (0,14) i Prirodi i društvu (0,06), velika i mala tiskana slova rabe u statistički značajno različitom omjeru u Hrvatskom jeziku (0,12) i Vjeronauku (0,28) te Prirodi i društvu (0,14), a u uporabi velikih i malih tiskanih slova ne postoji statistički značajna razlika ($t = 1,5$; $df = 178$) između Hrvatskog jezika (0,12) i Prirode i društva (0,14).

Problem 2.: 8. razred osnovne škole

Tablica 6

Spol (N)	Bilježnice iz Hrvatskog jezika				Zadaćnice iz Hrvatskog jezika				Bilježnice iz Povijesti			
	Ukupan broj stranica	Pisana slova	Velika i mala tiskana slova	Velika tiskana slova	Ukupan broj stranica	Pisana slova	Velika i mala tiskana slova	Velika tiskana slova	Ukupan broj stranica	Pisana slova	Velika i mala tiskana slova	Velika tiskana slova
M 152	9201	3549	5240	403	383	183	200	0	5373	2041	2901	433
Ž 163	11407	2989	8290	128	419	115	304	0	6297	1241	4857	199
M+Ž 315	20608	6538	13530	531	802	298	504	0	11670	3282	7758	632

Istraživanjem je utvrđen omjer u kojem učenici 8. razreda rabe pisana/velika i mala tiskana/samo velika tiskana slova. Broj stranica bilježnice pisanim/pisanim/velikim i malim tiskanim/samo velikim tiskanim slovima u bilježnicama iz Hrvatskog jezika, zadaćnicama iz Hrvatskog jezika i bilježnicama iz Povijesti prikazan je u tablici 6, a omjer izražen u postocima prikazan je u tablici 7.

Tablica 7

Spol (N)	Bilježnice iz Hrvatskog jezika			Zadaćnice iz Hrvatskog jezika			Bilježnice iz Povijesti		
	Pisana slova (%)	Velika i mala tiskana slova (%)	Samo velika tiskana slova (%)	Pisana slova (%)	Velika i mala tiskana slova (%)	Samo velika tiskana slova (%)	Pisana slova (%)	Velika i mala tiskana slova (%)	Samo velika tiskana slova (%)
M (152)	38,6	57	4,4	47,8	52,2	---	38	54	8,1
Ž (163)	26,2	72,7	1,1	27,4	72,6	---	19,7	77,1	3,2
M+Ž (315)	31,7	65,7	2,6	37,2	62,8	---	28,1	66,5	5,4

Iz podataka se može zaključiti da učenici pretežno pišu velikim i malim tiskanim slovima, podjednako u svim analiziranim bilježnicama (u bilježnicama iz Hrvatskog jezika 65,7%, iz Povijesti 66,5%, a u zadaćnicama iz Hrvatskog jezika 62,8%). Zanimljiv je podatak da jedino u zadaćnicama iz Hrvatskoga jezika nema teksta pisanog samo velikim tiskanim slovima. Pisanim slovima učenici u bilježnicama iz Hrvatskog jezika i Povijesti pišu u manjem postotku nego velikim i malim tiskanim slovima (u Hrvatskom jeziku 31,7%, a u Povijesti 28,1%). Samo velika tiskana slova učenici u postotku nešto više rabe u Povijesti (5,4%), nego u Hrvatskom jeziku (2,6).

Problem 2.1.: Razlike po spolu

Podatci o uporabi različite vrste slova po spolu u postotcima su prikazani u tablici 8, s rezultatima t-testa.

Tablica 8

Spol	Pisana slova (%)	Velika i mala tiskana slova (%)	Velika tiskana slova (%)
M	38,6	55,8	5,6
Ž	24	74,2	1,8
	Značajno ih više rabe dječaci $t=2,80$; $p<0,01$	Značajno ih više rabe djevojčice $t=3,43$; $p<0,01$	Nema razlike $t=01,80$; $p>0,05$

Postoji statistički značajna razlika u uporabi pisanih i malih i velikih tiskanih slova između dječaka i djevojčica u 8. razredu. Dječaci pišu pisanim slo-

vima statistički značajno više nego djevojčice ($t=2,80$; $p<0,01$). Djevojčice pišu velikim i malim tiskanim slovima statistički značajno više nego dječaci ($t=3,43$; $p<0,01$). Podatci pokazuju da ne postoji statistički značajna razlika između dječaka i djevojčica u pisanju samo velikim tiskanim slovima ($t=0,80$; $p>0,05$).

Problem 2.2.: Razlike po nastavnim predmetima

Da bi se utvrdilo postoji li statistički značajna razlika u uporabi vrste slova (pisana, velika i mala tiskana i samo velika tiskana), u dva nastavna predmeta provedena je složena zavisna analiza varijance s ciljem provjere interakcije vrste slova i nastavnih predmeta na količinu popunjenih stranica. Dobiveni F omjer pokazuje da je interakcija značajna ($F = 8,79$; $p<0,01$; $df=2$). Da bi se ustanovilo među kojim su grupama razlike značajne, provedena su 3 t-testa za zavisne uzorke.

Tablica 9

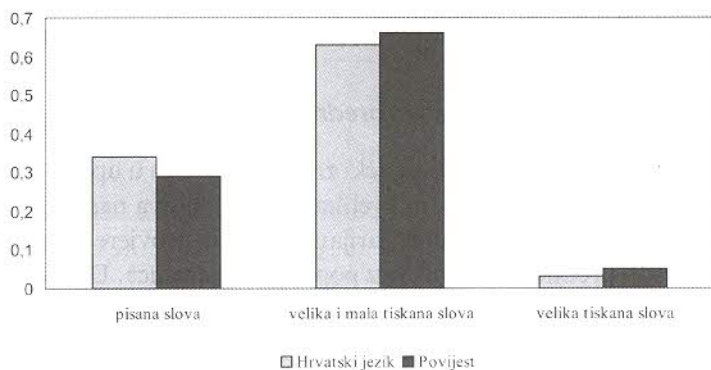
Za pisana slova	
Hrvatski jezik i Povijest	$t = 3,7$; $df = 313$; $p < 0,01$
Za velika i mala tiskana slova	
Hrvatski jezik i Povijest	nema značajne razlike; $t = 2,0$; $df = 314$
Za velika tiskana slova	
Hrvatski jezik i Povijest	$t = 3,2$; $df = 314$; $p < 0,01$

Rezultati prikazani u tablici 9 pokazuju da statistički značajna razlika postoji u uporabi pisanih slova u Hrvatskom jeziku i Povijesti, a iz tablice 10 (u kojoj su prikazana prosječne proporcije) vidljivo je da u Hrvatskom jeziku učenici rabe statistički značajno više pisana slova (0,34), nego u Povijesti (0,29). Velika tiskana slova učenici statistički značajno više rabe u Povijesti (0,05), nego u Hrvatskom jeziku (0,03). U uporabi velikih i malih tiskanih slova nema statistički značajne razlike između Hrvatskog jezika (0,63) i Povijesti (0,66).

Tablica 10

	Hrvatski jezik	Povijest
Pisana slova	0,34	0,29
Velika i mala tiskana slova	0,63	0,66
Velika tiskana slova	0,03	0,05

Graf 2 Interakcija vrste slova i nastavnih predmeta na zavisnu varijablu (popunjene stranice)

Grafikon 2

Na grafikonu 2 prikazana je interakcija vrste slova i predmeta na zavisnu varijablu (popunjene stranice).

Problem 3.: Razlike između učenika 4. i 8. razreda

U uporabi velikih tiskanih slova nema statistički značajne razlike između učenika 4. i 8. razreda. Rezultati su prikazani u tablici 11.

Tablica 11

Razred	Pisana slova	Velika i mala tiskana slova	Samo velika tiskana slova
4. razred	74,1	19,1	7,3
8. razred	30,6	65,9	3,5
	Pisana slova značajno više rabe u 4. razredu	Velika i mala tiskana značajno više rabe u 8. razredu	Nema razlike
	$t=9,25; p<0,01$	$t=10,00; p<0,01$	$t=1,88; p>0,05$

Učenici 4. razreda značajno više pišu pisanim slovima, nego učenici 8. razreda ($t=9,25; p<0,01$), a učenici 8. razreda pišu malim i velikim tiskanim slovima značajno više nego učenici 4. razreda ($t=10,00; p<0,01$). Potvrđena je hipoteza da učenici u 4. razredu pišu statistički značajno više pisanim slovima, nego učenici u 8. razredu.

4. Zaključak

Istraživanje je pokazalo sljedeće:

U 4. razredu učenici više pišu pisanim slovima u Hrvatskom jeziku (83%) i Prirodi i društvu (77%), gdje ih poučava učitelj/učiteljica razredne nastave, nego u Vjeronauku (56%). U 8. razredu učenici značajno više pišu pisanim slovima u Hrvatskom jeziku (34%), nego u Povijesti (29%). Pretpostavlja se da postoji utjecaj profesora hrvatskoga jezika, koji potiču učenike na uporabu pisanih slova.

Može se zaključiti, a to je najvažniji rezultat ovog istraživanja, da sa starošću učenika u osnovnoj školi raste tendencija pisanja tiskanim slovima i napuštanja pisanih slova. To može značiti da se u stanovništvu mijenja način pisane komunikacije, tj. u rukopisnom pisanju postupno prevladava uporaba tiskanih slova, a smanjuje se uporaba pisanih slova.

Navedena pojava potiče nekoliko dalekosežnih kulturološko-civilizacijskih pitanja: Može li se opisano pojavu objasniti kao opću tendenciju odumiranja komuniciranja pisanim slovima pod utjecajem informatičke ere i elektroničkih medija? Upućuje li ta pojava na porast "nepismenosti" stanovništva zbog sve lošijih obrazovnih učinaka škole i obitelji? Je li ta pojava posljedica zanemarivanja kulture pisanja i uopće njegovanja materinskog jezika u društvu?

U raspravama koje valja potaknuti temeljem ovog istraživanja, a svaka-ko i još opsežnijih istraživanja o istom problemu koje bi valjalo provesti i na većim uzorcima, trebalo bi donijeti zaključke o tome kako u vezi s opisanom pojavom reagirati u obrazovnome sustavu. Mogućnosti je nekoliko a mogu se izraziti ovim pitanjima: Treba li prihvatiti takvo stanje i ne poduzimati ništa jer je opisani proces prirodna posljedica promjene rukopisne komunikacijske paradigme pod utjecajem suvremenih komunikacijskih medija? Treba li mijenjati strategiju i metodiku početnog čitanja i pisanja kako bi se održala uporaba pisanih slova, tj. dosadašnje shvaćanje slovne pismenosti? Je li opisana pojava poticaj zahtijevanju promjene položaja i sadržaja nastave hrvatskoga jezika u osnovnoj školi?

Daljnja istraživanja valja usmjeriti na otkrivanje uzroka ove pojave u pismenosti stanovništva i promjeni strategije opismenijavanja djece, odnosno stanovništva za rukopisnu komunikaciju.

Literatura

1. Babić, S., Finka, B., Moguš, M. (2004); Hrvatski pravopis; Zagreb: Školska knjiga.
2. Bežen, A. (2005); Standardi u početnom pisanju; U: Metodika br. 11, Vol. 6, 2/2005. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
3. Kuharić, V. (2005); Likovna osnova za učenje velikih i malih tiskanih i pisanih slova u prvom razredu osnovne škole; U: Metodika br. 11, Vol. 6, 2/2005. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
4. Reberski, S. (2005); Osnovni pojmovi pisma i pisanja; U: Metodika br. 11, Vol. 6, 2/2005. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
5. Vitez, I. (2005); Od slikopisa do rukopisa; U: Metodika br. 11, Vol. 6, 2/2005. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

THE PRESENCE OF CURSIVE AND BLOCK LETTERS IN THE HANDWRITING OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Summary – *The Croatian alphabet is made up of four versions of letters: capital block letters, block letters, capital cursive and cursive. As a rule, block letters are used in printed texts and rarely in handwriting. Handwritten texts are cursive as a rule. The foundations of initial reading and writing in first grade of primary school are based on those rules. Over the last decades, an increased use of block letters in students' and adults' handwriting was observed.*

One of the research tasks in the project Language and linguistic standards in initial reading and writing in the Croatian language is to establish the relationship between the use of block and cursive letters among students in 4th and 8th grade of primary school in situations in which they would be expected to use cursive letters (school notebooks and essays). Research was conducted on a representative sample of students in Croatia in cooperation with elementary school teachers and teachers of Croatian language. At the end of the 2007/2008 school year, notebooks from Croatian language, religious education, social studies and history were collected. The article gives the results of that research.

Key words: *cursive letters, block letters, students' handwriting*

Aa Aa Aa Aa Aa Aa Aa Aa

Bb Bb Bb Bb Bb Bb Bb Bb

Cc Cc Cc Cc Cc Cc Cc Cc